

- LIII. Si foveam quis foderit.
 LIV. Si taurus alium cornu percusserit taurum.
 LV. Si quis vitulum aut ovem furatus fuerit.
 LVI. De fure percusso.
 LVII. De agro alieno depasto.
 LVIII. De area incensa, vel messe.
 LIX. De commendato et furto ab aliquo sublato.
 LX. De jumento vel aliqua pecude commendata et mortua.
 LXI. Si petierit quis animal, et mortuum fuerit.
 LXII. De virgine nondum sponsata.
 LXIII. Maleficum occidendum.
 LXIV. Qui dormierit cum pecude occidendus.
 LXV. Qui immolaverit diis eradicandus.
 LXVI. Advenæ non nocendum.
 LXVII. Viduæ et orphano non nocendum.
 LXVIII. De fenore et pignore.
 LXIX. Non blasphemandum.
 LXX. Primitias Domino offerendas.
 LXXI. Omne primitivum Domino offerendum.
 LXXII. Carnem a bestia prægustatam non edendam.
 LXXIII. Non credendum facile quod audieris.
 LXXIV. Non consentendum testibus iniquis.
 LXXV. Non esse malum cum multis.
 LXXVI. Non declinare cum multis in iudicio.
 LXXVII. Non spernendum pauperem in iudicio, nec pro illo faciendum.
 LXXVIII. Errans inimici jumentum revocandum.
 LXXIX. Inimici jumentum pressum pondere erigendum.
 LXXX. Iudicium pauperis non subvertendum.
 LXXXI. Ab omni verbo iniquo recedendum.
 LXXXII. Innocentem et justum non occidendum.
 LXXXIII. Munera non accipienda.
 LXXXIV. De peregrinis, et remissionis anno.
 LXXXV. Sabbato non operandum.
 LXXXVI. Omnia quæ præcepit Deus, facienda.
 LXXXVII. Tribus temporibus anni diem solemnem agendum.
 LXXXVIII. De festivitate azymorum.
 LXXXIX. Vacuum in conspectu Domini minime apparendum.
 XC. Tribus temporibus anni omne masculinum parere Domino.
 XCI. Primitias terræ offerendas.
 XCII. Non coquendum agnum in lacte matris suæ.
 XCIII. Angelum promittit Dominus Moysi, qui eum præcedat.
 XCIV. Qui Deum audierit liberrari ab inimicis suis.
 XCV. Deos alienigenarum non adorandos.
 XCVI. Timorem et vespas missurum Dominum, qui egerent alienigenas.

- XCVII. Dicit Dominus Moysi ascendere ad se in monte cum majoribus natu.
 XCVIII. Edificavit Moyses altare ex lapidibus duodecim.
 XCIX. Ascendit Moyses cum majoribus natu.
 C. Omnes electi venerunt in locum Dei.
 CI. Dicit Dominus Moysi ut ascendat in montem accipere tabulas Testamenti.
 CII. Ascendit Moyses et descendit ad eum majestas Domini.
 CIII. Dicit Dominus offerri initia ad tabernaculum faciendum.
 CIV. Quæ debeant offerri.
 CV. De fabrica arcæ, mensæ, tabernaculi et altaris.
 CVI. De oleo lucernæ.
 CVII. De sacerdote Aaron et filiorum ejus.
 CVIII. De stola sancta.
 CIX. De veste sacerdotali.
 CX. De ordinandis sacerdotibus, et de hostia immolanda.
 CXI. De altari incensi.
 CXII. De oblatione odorations.
 CXIII. Sacerdotes jubentur lavare et manus et pedes cum ascendunt sacrificare Domino.
 CXIV. De unguento incensi.
 CXV. De Beseleel quem replevit Dominus spiritu sapientie ad omne opus.
 CXVI. De sabbato observando.
 CXVII. Ubi dat Dominus Moysi tabulas Testamenti.
 CXVIII. Ubi fecit Aaron vitulum constabilem.
 CXIX. Dicit Dominus Moysi : Descende velociter.
 CCX. Ubi oravit Moyses pro populo.
 CCXI. Vidit Moyses vitulum, et confregit tabulas.
 CCXII. Ubi arguit Moyses Aaron propter vitulum.
 CCXIII. Jussit Moyses populo ut occiderent invidiam.
 CCXIV. Rogat Moyses Dominum pro populo, ut dimittat illis peccatum eorum.
 CCXV. Dicit Dominus Moysi : Ascendite ad terram, quam juravi patribus vestris.
 CCXVI. Increpat Dominus populum et jubet Moysen extra tabernaculum erigere, et loquitur ad eum in columna nubis.
 CCXVII. Locutus est Dominus ad Moysen, quomodo loquitur quis ad amicum suum.
 CCXVIII. Petit Moyses Dominum videre, et ait illi Dominus : Non potes videre faciem meam.
 CCXIX. Ascendit Moyses in montem cum aliis tabulis, ubi accepit legem, et præceptum Domini.
 CXXX. Omne primitivum jubet sibi offerri Dominus.

- CXXXI. Non manducavit Moyses diebus xi, cum scriberet verba Testamenti.
 CXXXII. Gloriosa facta est facies Moysi, et velabat eam coram populo, quod eis cornuta videretur.
 CXXXIII. De die sabbatorum.
 CXXXIV. Initia jubet Moyses offerri Domino, quæcumque disposuissent in corde suo ad opus tabernaculi, et altaris, et rerum sacerdotalium.
 CXXXV. Fecerunt Beseleel, et Ooliab, et omnis sapiens stolas sanctas, et omne opus tabernaculi.
 CXXXVI. Fecit Beseleel arcam Testamenti, et mensam, et candelabrum, et septem lucernas, et

- altare aneum, et oleum linimenti : et de altari arce, columnis et utensilibus tabernaculi, et oblati ad numerum bellatorum : et de veste sacerdotali, tintinnabulis, et omni ornatu et perfectione tabernaculi, et omnibus vasis ejus.
 CXXXVII. In die primo mensis primi, præcepit Dominus Moysi sanctificare omnia, et induere Aaron stolam sanctam ejus.
 CXXXVIII. In primo mense anni secundi professionis de Ægypto, statuit Moyses tabernaculum testimonii.
 CXXXIX. Consummato tabernaculo, texit illud nubes, et majestas Domini implevit illud.

INCIPIIT

LIBER ELLE SMOTH,

QUI GRÆCE DICITUR

EXODUS.

T. I, B. I, C. I, Cap. I. — Hæc sunt nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Ægyptum cum Jacob : singuli cum domibus suis introierunt : Ruben, Simeon, Levi, Judas, Issachar, Zabulon, et Benjamin, Dan, et Nephthali, Gad, et Aser. Erant igitur omnes anime eorum qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta (1) : Joseph autem in Ægypto erat. Quo mortuo, et universis fratribus ejus, omnique cognatione illa (2), filii Israel creverunt, et quasi germi-

nantes multiplicati sunt : ac roborati nimis, impleverunt terram. Surrexit interea rex novus super Ægyptum, qui ignorabat Joseph : et ait ad populum suum : Ecce, populus filiorum Israel multus, et fortior nobis est. Venite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur, et si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatique nobis, egrediar e terra. Preposuit itaque eis magistros operum, ut affligerent eos oneribus : edificave-

(1) Errore librarij nonnulla fluxerunt et Septuaginta in canonem Hebraicæ veritatis : inde est quod hic legat cum altero ms. codice : « Erant igitur omnes anime eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta quinque » ; quod S. Hieronymus deserte refellit in libris « questionum Hebraicarum, docens paulatim per singulos supputato numero, et in Hebræis voluminibus inveniri tantummodo, « septuaginta animas. Ex quo manifestum est », inquit, « omnes animas, que ingressæ sunt Ægyptum de femoribus Jacob, fuisse septuaginta ; dum sexaginta sex postea ingressæ sunt, et repererunt in Ægypto tres animas, Joseph scilicet cum duobus filiis ejus : septuagesimus autem ipse fuerit Jacob ». Suam deinde sententiam tuetur ab ipsis LXX translatoribus,

qui in Deuteronomii cap. x, 22, septuaginta tantum animas in Ægyptum intrasse memorem : quamvis etiam hoc loco corrupte legatur in ms. Alexandrino : « septuaginta quinque ». MARC.

— Sic optime habet ms. Urbinas : reliqui autem, e quibus et ille, quem canonem Hebraicæ veritatis Martianeus vocat, juxta Græcum numerant, « septuaginta quinque ». Vide « quest. Hebraicæ » in Gen. cap. xvi, vers. 26.

(2) Pro « cognatione illa », in can. et aliquot mss. codd. legitur, « cognatione sua ». Id vero falsum esse nemo non videt. MARC.

— Idem ms. Urbinas, « cognatione sua » perperam. Hebræus habet וְדוּרֵי דְרֹאֵתָא, « generatio illa ».

runtque urbes tabernaculorum Pharaoni (1), Phithom et Ramesses. Quanloque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur et crescebant: oderantque filios Israel Egyptii, et affligebant illudentes eis (2): atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti et lateris, omnique famulatu, quo in terrae operibus premebantur. Dixit autem rex Egypti obstetricibus Hebraeorum: quarum una vocabatur Sephora (In h. Siphra), altera Phua, præcipiens eis: Quando obstetricabitur Hebraea, et partus tempus advenit, si masculus fuerit, interficite illum; si femina (*Vulg. add. fuerit*), reservate. Timuerunt autem obstetricæ Deum, et non fecerunt iuxta præceptum regis Egypti, sed conservabant mares. Quibus ad se accersitis, rex ait: Quidnam est hoc quod facere voluistis, ut pueros servaretis? Quæ responderunt: Non sunt Hebraea sicut Egyptiæ mulieres: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, et priusquam veniamus ad eas, pariant. Bene ergo fecit Deus obstetricibus, et crevit populus, confortatusque est nimis. Et quia timuerunt obstetricæ Deum, ædificavit illis domos. Præcepit ergo Pharaon omni populo suo, dicens: Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen projicite: quidquid feminei, reservate.

C. II, Cap. II. — Egressus est post hæc vir de domo Levi, accepta uxore stirpis suæ. Quæ concepit, et peperit filium, et videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cumque jam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, et linivit eam bitumine ac pice: posuitque intus infantulum, et posuit eum in carecto ripæ fluminis, stante procul sorore ejus et considerante eventum rei. Ecce autem descendebat filia Pharaonis, ut lavaretur in flumine, et puellæ ejus gradiebantur per crepidinem alvei. Quæ cum vidisset fiscellam in papyrione, misit unam e famulis suis, et allatam aperiens, cernensque in ea parvulum vagientem, miserla ejus, ait: De infantibus Hebraeorum est hic. Cui soror

(1) Legerit s. pater. *לוי משה* pro *משה*, sive *ש* pro *ם*, « tabernaculorum » pro « thesauro », quod Chaldaeus præfert, et Rabbinii, alique passim interpretentur.

(2) Addunt hic loci mss. quamplures, « et invidentes », sed frustra. MARX.

(3) In Hebræo « matrem pueri » habet, quod tollit omnem ambiguitatem librorum editorum, qui « matrem suam » legunt. MARX.

— Melius in Hebræo *אם הולד*, « matrem pueri »: *Vulgata* editio, « matrem suam ».

pueri: Vis, inquit, ut vadam, et vocem tibi Hebraeam mulierem, quæ nutrire possit infantulum? Respondit ei: Vade. Perrexit puella et vocavit matrem ejus (3). Ad quam locuta filia Pharaonis: Accipe, ait, puerum istum, et nutri mihi: ego tibi dabo mercedem tuam. Suscepit mulier, et nutrivit puerum: adalturnque tradidit filiæ Pharaonis. Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus, Moses, dicens: Quia de aqua tuli eum.

C. III. — In diebus illis postquam creverat Moses, egressus ad fratres suos, vidit afflictionem eorum et virum Egyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus suis. Cumque circumspexisset huc alque illuc, et nullum adesse vidisset, percussum Egyptium abscondit sabulo. Et egressus die altero conspexit duos Hebræos rixantes; dixitque ei qui faciebat injuriam: Quare percutis proximum tuum? Qui respondit: Quis te constituit principem et iudicem super nos? Num occidere me tu vis, sicut occidisti heri Egyptium? Timuit Moses, et ait: Quomodo palam factum est verbum istud? Auditivique Pharaon sermonem hunc, et quærebatur occidere Moysen: qui fugiens de conspectu ejus, moratus est in terra Madian, et sedit iuxta puteum. Erant autem sacerdoti Madian septem filii, quæ venerunt ad hauriendam aquam, et impletis canalibus, adquare cupiebant greges patris sui. Supervenerunt pastores, et ejecerunt eas: surrexitque Moses, et, defensus puellis, adquare vitæ eorum. Quæ cum revertissent ad Rahuel patrem suum, dixit ad eas: Cur velocius venistis solito? Responderunt: Vir Egyptius liberavit nos de manu pastorum; insuper et hausit aquam nobiscum, et potumque dedit ovibus. At ille: Ubi est, inquit? Quare dimisistis hominem? Vocate eum ut comedat panem. Juravit ergo Moses quod habitaret cum eo. Accepitque Sephoram filiam ejus uxorem (4): quæ peperit ei filium, quem vocavit Gersom, dicens: Advena fui in terra aliena (5). T. II, C.

(4) Palatin. ms. læcet « uxorem », mox « Gerson » cum Urbinatæ et *Vulgatis* legit pro « Gerson ».

(5) Editi libri ac manuscripti quamplures addunt ista: « Alterum vero peperit, quem vocavit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adiutor meus eripuit me de manu Pharaonis ». In aliis tum Græcis, tum Latinis exemplaribus hoc modo legitur: « Alium vero vocavit Eliezer, etc. » Horum autem verborum nihil exstat in Hebræico contextu, neque in Samaritano; absunt similiter in LXX edit. Rom. manuscripto Alexandrino, et in paraphrasi Chaldaica. Ma-

IV. Post multum temporis mortuus est rex Egypti: et ingemiscientes filii Israel propter opera, vociferati sunt: ascenditque clamor eorum ad Deum pro (*Vulg. ab*) operibus. Et audivit genitum eorum, ac recordatus est fedoris quod pepigerat cum Abraham, Isaac et Jacob. Et respexit Dominus filios Israel, et cognovit (*Vulg. add. eos*).

C. V, Cap. III. — Moses autem pascebat oves Jethro cognati (*Vulg. soceri*) sui, sacerdotis Madian. Cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb. Apparuitque ei Dominus (h. apparuitque Angelus Domini) in flamma ignis de medio rubi, et videbat quod rubrus arderet, et non combureretur. Dixit ergo Moses: Vadam, et videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus. Cernens autem Dominus quod pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, et ait: Moses, Moses. Qui respondit: Adsum. At ille: Ne appropies, inquit, huc: solve calcamentum de pedibus tuis, locus enim, in quo stas, terra sancta est. Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. Abscondit Moses faciem suam: non enim audebat respirare contra Deum. Cui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Egypto, et clamorem ejus audivi propter duritiam eorum qui præsent operibus: et sciens dolorem ejus, descendi ut liberarem (*Vulg. liberem et educam*) eum de manibus Egyptiorum, et educerem de terra illa in terram bonam et spatiosam, in terram quæ fluit lacte et melle, ad loca Chananeæ, et Hethæi, et Amorrhæi, Perezæi, et Hevæi, et Jebusæi. Clamor ergo filiorum Israel venit ad me: vidique afflictionem eorum, quæ ab Egyptiis opprimitur. Sed veni, mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Israel de Egypto. Dixit Moses ad Deum: Quis ego sum, ut vadam ad Pharaonem, et educam filios Israel de Egypto? Qui dixit ei: Ego ero tecum,

et hoc habebis signum, quod miserim te: Cum eduxeris populum (*Vulg. add. meum*) de Egypto, immolabis Deo super montem istum. Ait Moses ad Deum: Ecce ego vadam ad filios Israel, et dicam eis: Deus patrum vestrorum misit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod est nomen ejus? Quid dicam eis? Dixit Deus ad Moysen: Ego sum qui sum. Ait: Sic dicis filii Israel: Qui est, misit me ad vos. Dixitque iterum Deus ad Moysen: Hæc dicis filii Israel: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, misit me ad vos: hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum in generationem et generationem. Vade, congrega seniores Israel, et dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, dicens: Visitans visitavi vos, et vidi omnia quæ acciderunt vobis in Egypto. Et dixi ut educam vos de afflictione Egypti, in terram Chananeæ, et Hethæi, et Amorrhæi, Perezæi, et Hevæi, et Jebusæi, ad terram fluentem lacte et melle. Et audient vocem tuam: ingredierisque tu, et seniores Israel, ad regem Egypti, et dicetis (*Vulg. dices*) ad eum: Dominus Deus Hebræorum vocavit nos: ibimus viam trium dierum per solitudinem, ut immolemus Domino Deo nostro. Sed ego scio quod non dimittet vos rex Egypti, ut eatis, nisi per manum validam. Extendam enim manum meam, et percutiam Egyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus sum in medio eorum: post hæc dimittet vos. Daboque gratiam populo huic coram Egyptiis, et cum egrediemini, non exiibitis vacui: sed postulabit mulier a vicina sua et ab hospita sua, vasa argentea, et aurea, ac vestes: ponetisque eas super filios et filias vestras, et spoliabitur Egyptum.

Cap. IV. — Respondit Moses et ait: Non credent mihi, neque audient vocem meam; sed dicent: Non apparuit tibi Dominus. B. III, C.

trata videntur e capite decimo octavo ejusdem Exodi vers. 3 et 4, ubi de Eliezer eadem prope legitur. Deinde codex biblicorum ms. S. Germ. a Pratis num. 3, totam hanc perieopem exhibet in margine; codex autem regius optime nota, num. 3564, extra seriem ac numerum linearum habet eadem verba in ora inferiori minutis characteribus descripta. In uno denique Corb. ms. num. 1, hæc tantum leguntur intra textum: « Et eripuit me de manu Pharaonis ». Cætera manus recentior supplevit ad oram inferiori libri. Ex hæc tanta exemplarium varietate satis

exploratum habemus, quæ de Eliezer dicuntur primum annotata in margine, successu temporis in corpore posita fuisse a librariis. MARX.

— Addunt nostri mss. et quos Marlian. consuluit, editique libri: « Alterum vero peperit, quem vocavit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adiutor meus, et eripuit me de manu Pharaonis ». Quæ cum originales textus non habeant, in hexaplis tamen sub asterisco fuisse descripta, fidem facit Coislinian. ms. penes Montfauconium.

VI. Dixit ergo ad eum : Quid est hoc quod tenes in manu tua ? Respondit : Virga. Dixitque Dominus : Projice eam in terram. Projecit, et versa est in colubrum, ita ut fugeret Moses. Dixitque Dominus : Extende manum tuam, et apprehende caudam ejus. Extendit, et tenuit, versaque est in virgam. Ut credant, inquit, quod apparuerit tibi Dominus Deus patrum suorum (1), Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. C. VII. Dixitque Dominus rursus : Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam cum misisset in sinum, protulit leprosam instar nivis. Retrahe, ait, manum (*Valg. add. tuam*) in sinum tuum. Retraxit, et protulit iterum, et erat similis carni reliquæ. Si non crediderint, inquit, tibi, neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis. C. VIII. Quod si nec duobus quidem his signis crediderint, neque audierint vocem tuam, sume aquam fluminis, et effunde eam super aridam, et quidquid hauseris de fluvio, vertetur in sanguinem. Ait Moses : Obsecro, Domine, non sum eloquens ab heri et nudius tertius, et ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris et tardioris linguae sum. Dixit Dominus ad eum : Quis fecit os hominis ? Aut quis fabricatus est mutum aut surdum, videntem et cæcum ? Nonne ego ? Perge igitur, et ego ero in ore tuo : doceboque te quid loquaris. At ille : Obsecro, inquit, Domine, mitte quem missurus es (2). Iratus Dominus in Moysen, ait : Aaron frater tuus levites, scio quod eloquens sit : ecce ipse egredietur in occursum tuum, vidensque te, lætabitur corde. Loquere ad eum, et pone verba mea in ore ejus, et ego ero in ore tuo, et in ore illius, et ostendam vobis quid agere debeatis. Ipse loquetur pro te ad populum, et erit os tuum : tu autem eris (*Valg. add. ei*) in his que ad Deum pertinent. Virgam quoque hanc sumes (*Valg. sume*) in manu tua, in qua facturus es signa. C. IX. Abiit Moses, et reversus

(1) Loco, « patrum suorum », omnes mss. codices legunt, « patrum tuorum » : quod perperam imitata est versio Latina textus Samaritani, cum in Samaritanorum ac Hebræorum voluminibus scriptum reperitur אבותי « avotham », id est, « patrum eorum », vel « suorum ». MARX.

— Et nostri, et quos laudat Martian. ms. « tuorum », pro « suorum » legunt.

(2) Ita ex Hebræo vertendum docet Hieronymus lib. II comment. in Isai. cap. VI. Post recitatum enim e LXX interpretibus hanc lectionem : « Obsecro, Domine, non sum dignus, provide alium quem mittas »,

est ad Jethro cognatum (*Valg. socerum*) suum, dixitque ei : Vadam, et revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam, si adhuc vivunt. Cui ait Jethro : Vade in pace T. III, C. X. Dixit ergo Dominus ad Moysen in Madian : Vade, et revertere in Ægyptum : mortui enim sunt omnes qui querebant animam tuam. Tulit ergo Moyses uxorem suam, et filios suos, et imposuit eos super asinum, reversusque est in Ægyptum, portans virgam Dei in manu sua. Dixitque ei Dominus revertenti in Ægyptum : Vide ut omnia ostenta, que posui in manu tua, facias coram Pharaone : ego indurabo cor ejus, et non dimittet populum. Dicesque ad eum : Hæc dicit Dominus : filius primogenitus meus est Israel. Dixi tibi : Dimitte filium meum, ut serviat mihi, et noluisti dimittere eum : ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. Camque esset in itinere, in diversorio occurrit ei Dominus, et volebat occidere eum. Tulit illico Sephora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, et ait : Sponsus sanguinum tu mihi es. Et dimisit eum postquam dixerat : Sponsus sanguinum, ob circumcisionem (3). C. XI. Dixit autem Dominus ad Aaron : Vade in occursum Moysi in desertum. Qui perrexit ei obviam in Monte Dei, et osculatus est eum. Narravitque Moyses Aaron omnia verba Domini, quibus miserat eum, et signa que mandaverat. Veneruntque simul, et congregaverunt cunctos seniores filiorum Israel. Locutusque est Aaron omnia verba, que dixerat Dominus ad Moysen, et fecit signa coram populo, et credidit populus. Audieruntque, quod visitasset Dominus filios Israel, et quod respexisset afflictionem eorum, et proxi adoraverunt.

C. XII. — Post hæc ingressi sunt Moses et Aaron, et dixerunt Pharaoni : Hæc dixit Dominus Deus Israel (4) : Dimitte populum meum ut sacrificet mihi in deserto. At ille respondit :

subjungit aliam dicens : « Sive ut in Hebræo legitur », mitte quem missurus es. MARX.

(3) Canon Hebr. ver. ac mss. antiquiores addunt post vocem, « sanguinum », ut in precedenti versiculo. « tu mihi es ». Sed absent hæc verba in fonte Hebræo, et notariorum incuria in mss. libros fluxisse non dubium est. MARX.

— Addit Palat. ms. pluresque alii penes Martian. hic ut in precedenti versiculo, « tu mihi es ». Ac sunt qui velint, ea censuisse Hieronymum repetenda, tanetsi in Hebræo archetypo desiderantur.

(4) « Pro Deo Israel », in canone Hebr. ver. ac in

Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus, et dimittam Israel ? Nescio Dominum, et Israel non dimittam. Dixerantque : Deus Hebræorum vocavit nos, ut eamus viam trium dierum in solitudinem, et sacrificemus Domino Deo nostro : ne forte accidat nobis pestis aut gladius. Ait ad eos rex Ægypti : Quare, Moses et Aaron, sollicitatis populum ab operibus suis ? Itæ ad onera vestra. Dixitque Pharaon : Multus est populus terræ : videtis quod turba succroverit : quanto magis si dederitis (1) eis requiem ab operibus ? Præcepit ergo in die illo præfectis operum et exactoribus populi, dicens : Nequaquam ultra dabit is paleas populo ad conficiendos lateres, sicut prius : sed ipsi vadant, et colligant stipulas. Et mensuram laterum, quos (*Valg. quam*) prius faciebant, imponetis super eos, nec minuetis quidquam : vacant enim, et idcirco vociferantur, dicentes : Eamus, et sacrificemus Deo nostro. Opprimantur operibus, et expleant ea, ut non acquiescant verbis mendacibus. Igitur egressi præfecti operum et exactores, ad populum dixerunt : Sic dixit Pharaon : Non do vobis paleas : ite, et colligite sicubi invenire poteritis, nec minuetur quidquam de opere vestro. Dispersusque est populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas. Præfecti quoque operum instabant, dicentes : Complete opus vestrum quotidie, ut prius facere solebatis, quando dabantur vobis paleæ. Flagellatique sunt qui præerat operibus filiorum Israel, ab exactoribus Pharaonis, dicentibus : Quare non impletis mensuram laterum sicut prius, nec heri, nec hodie ? Veneruntque præpositi filiorum Israel, et vociferati sunt ad Pharaonem, dicentes : Cur ita agis contra servos tuos ? Paleæ non dantur nobis, et lateres similiter imperantur : en famuli tui flagellis cædimur, et injuste agitur contra populum tuum. Qui ait : Vacatis otio, et idcirco dicitis : Eamus, et sacrificemus Domino. Itæ ergo, et operamini, paleæ non dabuntur vobis, et reddetis consu-

tum numerum laterum. Videbantque se præpositi filiorum Israel in malo, eo quod diceretur eis : Non minuetur quidquam de lateribus per singulos dies. Occurreruntque Mosi et Aaron, qui stabant ex adverso, egredientibus (*Valg. egredientibus*) a Pharaone, et dixerunt ad eos : Videat Dominus, et judicet, quoniam fetere fecistis odorem nostrum coram Pharaone et servis ejus, et præbuitis ei gladium, ut occideret nos. Reversusque est Moyses ad Dominum, et ait : Domine, cur afflixisti populum istum ? Quare misisti me ? Ex eo enim quo ingressus sum ad Pharaonem ut loquerer in nomine tuo, afflixisti populum tuum, et non liberasti eos.

Cap. VI. — Dixitque Dominus ad Moysen : Nunc videbis que facturus sim Pharaoni : per manum enim fortem dimittet eos, et in manu robusta ejiciet illos de terra sua. C. XIII. Locutus est Deus ad Moysen dicens : Ego Dominus, qui apparuit Abraham, Isaac, et Jacob, in Deo omnipotente, et nomen meum Adonai non indicavi eis. Pepigique eum eis fedus, ut darem illis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt advenæ. Ego audivi gemitum filiorum Israel, quo Ægypti oppresserunt eos, et recordatus sum pacti mei. Ideo dico filiis Israel : Ego Dominus, qui educeam vos de ergastulo Ægyptiorum, et eruum de servitute, ac redimam in brachio excelso, et judicis magnis. Et assumam vos mihi in populum, et ego vester Deus : et sciatis quod ego sim Dominus Deus vester, qui eduxerim vos de ergastulo Ægyptiorum, et induxerim in terram, super quam levavi manum meam, ut darem eam Abraham, Isaac, et Jacob, daboque illam vobis possidendam, ego Dominus. T. IV. Narravit ergo Moyses omnia filiis Israel, qui non acquieverunt ei, propter angustiam spiritus, et opus durissimum. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens : Ingredere et loquere ad Pharaonem regem Ægypti, ut dimittat filios Israel de terra sua. Respondit Moyses coram Domino : Ecce filii Israel non me audiunt,

altero optime notæ ms. codice S. Germani a Pratis, num. 3, legitur « Dominus Deus Hebræorum », ut pluries infra dicitur in toto Exodo. Id vero in primis notandum, hoc loco in canone fuisse deletum nomen « Israel », et pro eo appositum verbum « Hebræorum » cum isto signo « h » in margine, quo docere nos volunt ita scriptum legi in Hebræo. Restat igitur ex hac observatione, in aliquot saltem exemplaribus Hebræicis olim scriptum : « Dominus Deus Hebræorum » : contrarium tamen manifeste

suaudet unus omnium interpres tum cum hodierno Hebræo consensus : necnon Pharaonis responsio subnexa : « Nescio Dominum, et Israel non dimittam ». Itaque hic suspensus hereo. MARX.

(1) In pluribus mss. codicibus scriptum est, « si dederimus ». Hoc vero mutatum videtur a Grecis, qui legunt in prima persona, κατα πάρουσιν, id est, « cessationem demus », vel « quiescere faciamus ». MARX.

— In Palatin. mss. « si dederitis ei ».

et quomodo audiet Pharaon, praesertim cum sim incircumcisus labiis? C. XIV. Locutusque est Dominus ad Mosen et Aaron, et dedit mandatum ad filios Israel, et ad Pharaonem regem Aegypti, ut educerent filios Israel de terra Aegypti. B. IV. Isti sunt principes domorum per familias suas. Filii Ruben primogeniti Israelis: Enoch et Phallu, Esron et Charmi: hae cognationes Ruben. Filii Simeon: Jamuel, et Jamin, et Ohad (*Vulg.* Ahod), Jachin, et Soar, et Saul filius Chananiididis: hae progenies Simeon. Et hae nomina filiorum Levi per cognationes suas: Gerson, et Gaath, et Merari. Anni autem vite Levi fuerunt centum triginta septem. Filii Gerson [h.] Libeni et Semei, per cognationes suas. Filii Caath: Amram, et Isaar, et Hebron, et Oziel, annique vite Caath, centum triginta tres. Filii Merari: Mooli [h. Mahali] et Musi: hae cognationes Levi per familias suas. Accepit autem Amram uxorem [h.] Jochebed patrelem suam, quae peperit ei (1) Aaron et Mosen (2). Fueruntque anni vite Amram, centum triginta septem. Filii quoque Isaar: Core, et Nepheg, et Zechri. Filii quoque Oziel: Misael, et Elsaphan, et Sithri. Accepit autem Aaron uxorem Elisabe (3), filiam Aminadab, sororem Naasson, quae peperit ei Nadab, et Abin, Eleazar, et Ihamar. Filii quoque Core: Asir, et Elcana, et Abiasaph: hae sunt cognationes Coritarum. At vero Eleazar filius Aaron accepit uxorem de filiabus Phutiel; quae peperit ei Phinees. Hi sunt principes familiarum leviticarum per cognationes suas. Iste est Aaron et Moses quibus praecipit Dominus, ut educerent filios Israel de terra Aegypti per turmas suas. Hi sunt, qui loquuntur ad Pharaonem regem Aegypti, ut educant filios Israel de Aegypto; iste Moses et Aaron, in die qua locutus est Dominus ad Mosen, in terra Aegypti. C. XV. Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Ego Dominus: loquere ad

Pharaonem regem Aegypti, omnia quae ego loquor tibi. Et ait Moses coram Domino: En incircumcisus labiis sum, quomodo audiet me Pharaon?

Cap. VII. — Dixitque Dominus ad Mosen: Ecce constitui te Deum Pharaonis: et Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loqueris (*Vulg. add. ei*) omnia quae mando tibi: ille loquetur ad Pharaonem, ut dimittat filios Israel de terra sua. Sed ego indurabo cor ejus, et multiplicabo signa et ostenta mea in terra Aegypti, et non audient vos: immittamque manum meam super Aegyptum, et educam exercitum et populum meum filios Israel de terra Aegypti per judicia maxima. Et scient Aegyptii quod ego sim Dominus, qui extenderim manum meam super Aegyptum, et eduxerim filios Israel de medio eorum. Fecit itaque Moses, et Aaron sicut praeeperat eis (*Vulg. tacet eis*) Dominus: ita egerunt. C. XVI. Erat autem Moses octoginta annorum, et Aaron, et Aaron octoginta trium, quando locuti sunt ad Pharaonem. Dixitque Dominus ad Mosen et Aaron: Cum dixerit vobis Pharaon: Ostendite signa, dices ad Aaron: Tolle virgam tuam, et projice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum. Ingressi itaque Moses et Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut praeeperat Dominus, tulitque Aaron virgam coram Pharaone et servis ejus, quae versa est in colubrum. Vocavit autem Pharaon sapientes et maleficos; et fecerunt etiam ipsi per incantationes Aegyptias et arcana quaedam similiter. Projeceruntque singuli virgas suas, quae versa sunt in dracones; sed devoravit virga Aaron virgas eorum. Induratumque est cor Pharaonis, et non audivit eos, sicut [h.] dixerat Dominus. (1 *plaga*). Dixit autem Dominus ad Mosen: Ingravatum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum. Vade ad eum mane, ecce egredietur ad aquas: et stabis in occursum

(1) Urbinae ms. tacet « ei »: tom omni Palatino post « Moysen » addit « et Mariam » ex LXX editione.

(2) Septuaginta addunt hoc loco, « et Mariam sororem eorum ». Hae quoque leguntur in textu Hebraeo Samaritano, in quem non pauci fluxisse e LXX interpretibus, constans est virorum doctorum sententia. Syrus cum aliquot mss. exemplaribus Latinorum legit quidem, « et Mariam »: sed non habet, « sororem eorum ». Quae omnia adsciticia esse satis manifeste demonstrat canon Hebr. veritatis, ubi orasis in corpore huiusmodi verbi, schollon istud e latere appositum legitur: « h. non habet Mariam », id est, Hebraeus non habet, « Mariam ». Huic adjungendi Chaldaeus et Arabs, apud quos nihil reperias

quod Mariam spectat; sed neque in codicibus Latinis melioris notae. MARX.

(3) In Hebraeo legitur אֱלִישֶׁבַע, hoc est, « Elisabe », non « Elisabeth », ut habent LXX interpretes, quos sequuntur editi, et nonnulli codd. mss. recentiores. Porro nomen « Elisabe » in exemplaribus Graecis fuisse corruptum probari potest non solum e canonico Hebraico veritatis, aliisque mss. codd. Latinis antiquioribus ac melioris notae; sed ex libris etiam Hebraeorum nominum, ubi S. Hieronymus de Exodo hoc nomen recensens legit « Elisabe », quod interpretatur « Dei mei iuramentum, etc. » Hoc vero non esset, si « Elisabeth » legeretur. MARX.

— Palatin ms. « Helsavee ».

ejus super ripam fluminis: et virgam, quae conversa est in draconem, tolles in manu tua. Dicesque ad eum: Dominus Deus Hebraeorum misit me ad te, dicens: Dimitte populum meum, ut mihi sacrificet in deserto: et usque ad praesens audire noluisti. Haec igitur dicit Dominus: In hoc scies quod Dominus sim: ecce percussam virgam, quae in manu mea est, aquam fluminis, et vertetur in sanguinem: pisces quoque, qui sunt in fluvio, morientur, et computrescent aquae, et affligentur Aegyptii bibentes aquam fluminis. Dixit quoque Dominus ad Mosen: Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, et extende manum tuam super aquas Aegypti, et super fluvios eorum, et rivos ac paludes, et omnes laeus aquarum, ut vertantur in sanguinem: et sit cruor in omni terra Aegypti, tam in ligneis vasis quam in saxeis. Feceruntque ita Moses et Aaron, sicut praeeperat Dominus: et elevans virgam, percussit aquam fluminis coram Pharaone et servis ejus; quae versa est in sanguinem. Et pisces, qui erant in flumine, mortui sunt; computruitque fluvius, et non poterant Aegyptii bibere aquam fluminis, et fuit sanguis in tota terra Aegypti. Feceruntque similiter malefici Aegyptiorum incantationibus suis: et induratum est cor Pharaonis, nec audivit eos, sicut [h.] dixerat Dominus. Avertitque se, et ingressus est domum suam, nec appositus cor etiam hac vice. Foderunt omnes Aegyptii per circuitum fluminis aquam, ut biberent: non enim poterant bibere de aqua fluminis. Impletique sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluvium.

B. V. Cap. VIII, 2 *plaga*. — Dixit quoque Dominus ad Mosen: Ingredere ad Pharaonem, et dices ad eum: Haec dicit Dominus: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi: sin autem nolueris dimittere, ecce percussam omnes terminos tuos ranis. Et ebulliet fluvius ranas: quae ascendent, et ingredientur domum tuam, et cubiculum lectuli tui, et super stratum tuum, et in domos servorum tuorum, et in populum tuum, et in furnos tuos, et in reliquias ciborum tuorum, et ad te, et ad populum tuum, et ad omnes servos tuos, intrabunt ranae. Dixitque Dominus ad Mosen: Dic ad Aaron: Extende manum tuam super fluvios et super rivos ac paludes, et educe ranas super terram Aegypti. Et extendit Aaron

manum super aquas Aegypti, et ascenderunt ranae [in h. rana], operueruntque terram Aegypti. Fecerunt autem et malefici per incantationes suas similiter, eduxeruntque ranas super terram Aegypti. Vocavit autem Pharaon Mosen et Aaron, et dixit eis: Orate Dominum, ut auferat rana a me et a populo meo: et dimittam populum ut sacrificet Domino. Dixitque Moses Pharaoni: Constitue mihi quando deprecor pro te, et pro servis tuis, et pro populo tuo, ut abigantur ranae a te (1), et a domo tua: et tantum in flumine remaneant. Qui respondit: Cras. At ille: Juxta verbum, inquit, tuum faciam: ut scias quoniam non est sicut Dominus Deus noster. Et recedent ranae a te, et a domo tua, et a servis tuis, et a populo tuo: tantum in flumine remanebunt. Egressisque sunt Moses et Aaron a Pharaone: et clamavit Moses ad Dominum pro sponse ranarum quam coadixerat Pharaoni. Fecitque Dominus juxta verbum Mosi, et mortuae sunt ranae de domibus, et de villis, et de agris. Congregaveruntque eas in immensos aggeres, et computruit terra. Videns autem Pharaon quod data esset requies, ingravit cor suum, et non audivit eos, sicut dixerat (*Vulg. praeeperat*) Dominus. T. V, 3 *plaga*. Dixitque Dominus ad Mosen: Loquere ad Aaron: Extende virgam tuam, et percutit pulverem terrae: et sint ciniphes in universa terra Aegypti. Feceruntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens: percussitque pulverem terrae, et facti sunt ciniphes in hominibus, et in jumentis: omnis pulvis terrae versus est in ciniphes per totam terram Aegypti. Feceruntque similiter malefici per incantationes suas, ut educerent ciniphes, et non potuerunt: erantque ciniphes tam in hominibus quam in jumentis. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hoc (*Vulg. hic*), induratumque est cor Pharaonis, et non audivit eos sicut locutus est (*Vulg. praeeperat*) Dominus. 4 *plaga*. Dixit quoque Dominus ad Mosen: Consurge diluculo, et sta coram Pharaone, egredietur enim ad aquas: et dices ad eum: Haec dicit Dominus: Dimitte populum meum ut sacrificet mihi. Quod si non dimiseris eum, ecce ego immittam in te, et in servos tuos, in populum tuum, et in domos tuas, omne genus muscarum: et implebuntur domus Aegyptiorum muscis diversis generis, et

(1) Legunt hic. post LXX, editi Latini libri, « ut abigantur ranae a te, et a domo tua, et a servis tuis, et a populo tuo; et tantum, etc. » At in Hebraeo, cui consentit canon Heb. veritatis, legitur ut nos

edidimus. MARX. — Addit idem mss. cum editis libris, juxta Graecum, « et a servis tuis, et a populo tuo, tantum, etc. »

universa terra in qua fuerint. Faciamque mirabilem in die illa terram Gesen, in qua populus meus est, ut non sint ibi muscae, et scias quoniam ego Dominus in medio terrae. Ponamque divisionem inter populum meum et populum tuum: cras erit signum istud. Fecitque Dominus ita. Et venit musca gravissima in domos Pharaonis et servorum ejus, et in omnem terram Aegypti, corruptaque est terra ab hujusmodi muscis. Vocavitque Pharaon Mosen et Aaron, et ait eis: Ite, sacrificate Deo vestro in terra (*Vulg. et cod. Mem. addunt haec*). Et ait Moses: Non potest ita fieri; abominations enim Aegyptiorum immolabimus Domino Deo nostro, quod si maclaverimus ea quae colunt Aegyptii coram eis, lapidibus nos obruent. Viam trium dierum pergemus in solitudinem: et sacrificabimus Domino Deo nostro sicut praecipit nobis. Dixitque Pharaon: Ego dimittam vos ut sacrificetis Domino Deo vestro in deserto: verumtamen longius ne abeat, rogate pro me. Et ait Moses: Egressus a te, rogabo Dominum, et recedet musca ab Pharaone, et a servis, et a populo ejus cras: verumtamen noli ultra fallere, ut non dimittas populum significare Domino. Egressusque Moses a Pharaone, oravit Dominum. Qui fecit juxta verbum illius; et abstulit muscas a Pharaone, et a servis, et a populo ejus: non superfluit ne una quidem. Et ingravatam est cor Pharaonis, ita ut ne hac quidem vice dimitteret populum.

Cap. IX, 5 plaga. — Dixit autem Dominus ad Mosen: Ingredere ad Pharaonem, et loquere ad eum: Haec dicit Dominus Deus Hebraeorum: Dimittite populum meum ut sacrificet mihi. Quod si adhuc renuis, et retines eos: ecce manus mea erit super agros tuos: super equos, et asinos, et camelos, et boves, et oves, pestis valde gravis. Et faciet Dominus mirabile, inter possessiones Israel et possessiones Aegyptiorum, ut nihil omnino pereat ex his quae pertinent ad filios Israel. Constituitque Dominus tempus, dicens: Cras faciet Dominus verbum istud in terra. Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die: mortuaeque sunt omnia animantia Aegyptiorum: de animalibus vero filiorum Israel nihil omnino perit. Et misit Pharaon ad videndum: nec erat quidquam mortuum de his quae possidebat Israel. *6 plaga.* Ingravatamque est cor Pharaonis, et non dimisit populum. Et dixit Dominus ad Mosen et Aaron: Tollite plenas

(1) Aliter canon Hebraice veritatis, sed eodem sensu; legit enim hunc in modum: « Ex quo gens in illa condita est ». MART.

manus cineris de camino, et spargat illum Moses in caelum coram Pharaone. sique pulvis super omnem terram Aegypti: erant enim hominibus et jumentis vulnera (*Vulg. ulcera*), et vesicae turgentis, in universa terra Aegypti. Tuleruntque cinerem de camino, et steterunt coram Pharaone, et sparsit illum Moses in caelum; factaque sunt vulnera vesicarum turgentium in hominibus, et jumentis, nec poterant malefici stare coram Mose propter vulnera, quae in illis erant, et in omni terra Aegypti. Induravitque Dominus cor Pharaonis, et non audivit eos sicut locutus est Dominus ad Mosen. *7 plaga.* Dixitque Dominus ad Mosen: Mane consurge, et sta coram Pharaone, et dices ad eum: Haec dicit Dominus Deus Hebraeorum: Dimittite populum meum, ut sacrificet mihi. Quia in hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum (*Vulg. add. et*), super servos tuos, et super populum tuum: ut scias quod non sit similis mei in omni terra. Nunc enim extendens manum meam (*Vulg. tac. meam*), percussit te et populum tuum peste. peribisque de terra. Ideo autem posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, et narretur nomen meum in omni terra. Adhuc retines populum meum, et non vis eum dimittere? En pluuem hac ipsa hora cras grandinem multam nimis, qualis non fuit in Aegypto, a die qua fundata est, usque in praesens tempus. Mitte ergo jam nunc, et congrega jumenta tua, et omnia quae habes in agro: homines enim, et jumenta, et universa, quae inventa fuerint foris, nec congregata de agris, cecideritque super ea grando, morientur. Qui timuit verbum Domini de servis Pharaonis, fecit confugere servos suos et jumenta in domos: qui autem neglexit sermonem Domini, dimisit servos suos et jumenta in agris. Et dixit Dominus ad Mosen: Extende manum tuam in caelum, ut fiat grando in universa terra Aegypti super homines, et super jumenta, et super omnem herbam agri in terra Aegypti. Extenditque Moses virgam in caelum, et Dominus dedit tonitrua, et grandinem, ac discurrentia fulgura super terram: pluuque Dominus grandinem super terram Aegypti. Et grando et ignis immixta pariter ferebantur: tanteque fuit magnitudinis, quanta ante nunquam apparuit in universa terra Aegypti ex quo gens illa condita est (1). Et percussit grando in omni terra Aegypti

cuncta quae fuerunt in agris, ab homine usque ad jumentum, cunctamque herbam agri percussit grando, et omne lignum regionis confregit. Tantum in terra Gesen, ubi erant filii Israel, grando non coecidit. Misitque Pharaon, et vocavit Mosen et Aaron, dicens ad eos: Peccavi etiam nunc: Dominus justus: ego et populus meus, impii. Orate Dominum, ut desinant tonitrua Dei, et grando: ut dimittam vos, et nequam hic ultra maneatis. Ait Moses: Cum egressus fuero de urbe, extendam palmas meas ad Dominum, et cessabunt tonitrua, et grando non erit: ut scias quia Domini est terra: novi autem, quod et tu, et servi tui, ne dum timeatis Dominum Deum. Linum ergo et hordeum laesum est, eo quod esset hordeum virens, et linum jam folliculos germinaret: triticum autem et far non sunt laesa, quia serotina erant. Egressusque Moses a Pharaone ex urbe tendit manus ad Dominum: et cessaverunt tonitrua et grando, nec ultra stillavit pluvia super terram. Videns autem Pharaon quod cessasset pluvia, et grando, et tonitrua, auxit peccatum, et ingravatam est cor ejus, et servorum illius, et induratum nimis: nec dimisit filios Israel, sicut locutus est Dominus per manum Mosi.

T. VI. Cap. X, 8 plaga. — Et dixit Dominus ad Mosen: Ingredere ad Pharaonem: ego enim induravi cor ejus et servorum illius; ut faciam signa mea haec in eo, et narres in auribus filii tui, et nepotum tuorum, quoties contriverim Aegyptios, et signa mea fecerim in eis, et scietis (*Vulg. scietis*) quia ego Dominus. Introierunt ergo Moses et Aaron ad Pharaonem, et dixerunt ad eum: Haec dicit Dominus, Deus Hebraeorum: Usquequo non vis subjici mihi? Dimittite populum meum, ut sacrificet mihi. Sin autem resistis, et non vis dimittere eum: ecce ego inducam cras locustam in fines tuos: quae operiet superficiem terrae, nec (*Vulg. ne*) quidquam ejus appareat, sed comedatur quod residuum fuerit grandini: corrodet enim omnia ligna quae germinant in agris. Et implebunt domos tuas et servorum tuorum, et omnium Aegyptiorum: quantum non viderunt patres tui, et avi, ex quo orti sunt super terram usque in praesentem diem. Avertitque se, et egressus est a Pharaone. Dixerunt autem servi Pharaonis ad eum: Usquequo patiemur hoc scandalum? Dimittite homines, ut sacrificent Domino Deo

suo: nonne vides quod perierit Aegyptus? Revocaveruntque Mosen et Aaron ad Pharaonem: qui dixit eis: Ite, sacrificate Domino Deo vestro: quinam sunt qui ituri sunt? Ait Moses: Cum parvulis nostris et senibus (*Vulg. senioribus*) pergemus, cum filiis et filiabus, cum ovibus et armentis: est enim solemnitas Domini Dei nostri. Et respondit Pharaon: Sic Dominus sit vobiscum, quomodo ego dimittam vos, et parvulos vestros, cui dubium est quod pessime cogitetis? Non fiet illa, sed ite tantum viri, et sacrificate Domino: hoc enim et ipsi petistis. Statimque eiecit sunt de conspectu Pharaonis. Dixit autem Dominus ad Mosen: Extende manum tuam super terram Aegypti ad locustam, ut ascendat super eam, et devoret omnem herbam quae residua fuerit grandini. Et extendit Moses virgam super terram Aegypti; et Dominus induxit ventum urentem tota illa die, ac nocte, et mane facto, ventus urens levavit locustas. Quae ascenderunt super universam terram Aegypti, et sederunt in cunctis finibus Aegyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec postea futurae sunt. Operaueruntque universam superficiem terrae, vastantes omnia. Devorata est igitur herba terrae, et quidquid pomorum in arboribus fuit, quae grandae dimiserat, nihilque omnino virens relictum est in lignis et in herbis terrae, in cuncta Aegypto. Quam ob rem festinus Pharaon vocavit Mosen et Aaron, et dixit eis: Peccavi in Domino Deum vestrum, et in vos. Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice, et rogate Dominum Deum vestrum, ut auferat a me mortem istam. Egressusque est de conspectu Pharaonis, et oravit Dominum. Qui flare fecit ventum, ab occidente vehementissimum, et arreptam locustam projecit in mare Rubrum: non remansit ne una quidem in cunctis finibus Aegypti. Et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel. *9 plaga.* Dixit autem Dominus ad Mosen: Extende manum tuam in caelum, et sint tenebrae super terram Aegypti, tam dense, ut palpari queant. Extenditque Moses manum in caelum, et factae sunt tenebrae horribiles in universa terra Aegypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem suum, nec movit se de loco in quo erat: ubicunque autem habitabant filii Israel, lux erat. Vocavitque Pharaon Mosen, et dixit (1): Ite, sacrificate Domino, oves tan-

(1) Editi libri lectionem LXX interpretant, et textum Samaritanum secuti, hic loci post « Mosen »

tum vestrae et armenta remaneant, parvuli vestri eant vobisoum. Ait Moses: Hostias quoque et holocausta dabis nobis, quae offeramus Domino Deo nostro. Cuncti greges pergunt nobiscum: non remanebit ex eis ungula: quae necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri: praesertim cum ignoremus quid debeat immolari, donec ad ipsum locum perveniamus. Induravit autem Dominus cor Pharaonis, et noluit dimittere eos. Dixitque Pharaon ad Moysen: Recede a me (*Vulg. add. et*), cave ne ultra videas faciem meam: quocumque die apparueris mihi, morieris. Respondit Moyses: Ita fiet (1) ut locutus es, non videbo ultra faciem tuam.

C. XVII, Cap. XI. — Et dixit Dominus ad Moysen: Adhuc una plaga tangam Pharaonem et Aegyptum, et post haec dimittet vos, et exire compellet. Dices ergo omni plebi, ut postulet vir ab amico suo, et mulier a vicina sua, vasa argentea et aurea. Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Aegyptiis. Fuitque Moyses vir magnus valde in terra Aegypti, coram servis Pharaonis et omni populo. Et ait: Haec diei Dominus: Media nocte egrediar (*Vulg. ingrediar*) in Aegyptum, et morietur omne primogenitum in terra Aegyptiorum, a primogenito Pharaonis, qui sedet in solio ejus, usque ad primogenitum ancillae, quae est ad molam, et omnia primogenita jumentorum. Eritque clamor magnus in universa terra Aegypti, qualis nec ante fuit, nec postea futurus est. Apud omnes autem filios Israel non mutiet canis ab homine usque ad pecus, ut sciat quanto miraculo dividat Dominus Aegyptios et Israel. Descendentque omnes servi tui isti ad me, et adorabunt me, dicentes: Egredere tu, et omnis populus, qui subjectus est tibi: post haec egrediemur. Et exivit a Pharaone iratus nimis. Dixit autem Dominus ad Moysen: Non audiet vos Pharaon, ut multa signa fiant in terra Aegypti. Moses autem et Aaron fecerunt omnia ostenta, quae scripta sunt, coram Pharaone; et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel de terra sua (*Vulg. tacet de terra sua*).

addunt « et Aaron ». Sciendum vero verbum « Aaron » abesse in Hebr. Syr. Arab. et canonis saepius landato. **MART.**

— Nostri mss. « Moysen et Aaron, et dixit eis »: cum editis et juxta Graecam.

(1) Urbinas alicujus penes Martian. mss. « fiat ».
(2) Canon Hebr. ver. docet unde tollendus sit agnus, nam ad « domos suas » adjecit, « ab ovibus et

T. XII, B. VI, C. XVIII, Cap. XII. — Dixit quoque Dominus ad Moysen et Aaron in terra Aegypti: Mensis iste, vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni. Loquimini ad universum cœtum filiorum Israel, et dicitis eis: Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias et domos suas (2). Sin autem minor est numerus, ut sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum qui junctus est domui ejus, juxta numerum animarum quae sufficere possunt ad esum agni. Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus: juxta quem ritum tolletis et hœdum. Et servabis eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus: immolabisque eum universa multitudo filiorum Israel ad vespertim. Et sument de sanguine ejus, ac ponent super utrumque postem, et in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa assas igni et azymos panes cum lacteis agrestibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni: caput cum pedibus ejus et intestinalis vorabit. Nec remanebit quidquam ex eo usque mane, si quid residuum fuerit, igne comburetis. Sic autem comedetis illum, renes vestros accingetis, et caleamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinanter: est enim Phase (id est, transitus) Domini. Et transibo per terram Aegypti nocte illa, percussamque omne primogenitum in terra Aegypti ab homine usque ad pecus, et in cunctis diis Aegypti faciam judicium, ego Dominus. Erit autem sanguis vobis in signum in œdibus in quibus eritis, et videbo sanguinem, et transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens quando percussero terram Aegypti. Habebitis autem hanc diem in monumentum, et celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum (3) in domibus vestris: quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die usque ad diem septimum. Dies prima erit sancta atque sollemnis, et dies

hœdis»: quod Arabs partim expressit dicens: « Idque caput ex ovibus », glossema videtur marginale in corpore positum a librariis. Proximum est huic quod legitur cap. 1 Leviticis, vers. 10. **MART.**

— Voculas « et domos » Urbinas mss. ignorat. Hebraeus **שה לבימה שה לבימה** « agnum per domum patrum, agnum per domum ».

(3) Pro « fermento » mss. omnes « fermentatum »

septima eadem festivitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis his quae ad vescendum pertinent. Et observabis azyma, in eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Aegypti, et custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo. Primo mense, quarta decima die mensis ad vespertim, comedetis azyma usque diem vicesimam primam ejusdem mensis ad vespertim. Septem diebus fermentum non invenietur in domibus vestris: qui comederit fermentatum, peribit anima ejus de cœtu Israel, tam de adventu quam de indigenis terre. Omne fermentatum non comedetis: in cunctis habitaculis vestris edetis azyma. Vocavit autem Moyses omnes seniores [h.] Israel, et dixit ad eos: Ite tollentes animal per familias vestras, et immolate Phase. Fasciculumque hysopini tingite in sanguine qui est in limine, et aspergite ex eo superliminare, et utrumque postem: nullus vestrum egredietur ostium domus suae usque mane. Transibit enim Dominus percussiens Aegyptios: cumque viderit sanguinem in superliminari, et in utroque poste, transcendet ostium domus, et non sinet percussorem ingredi domus vestras et ledere. Custodi verbum istud legitimum tibi et filiis tuis usque in eternum. Cumque introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis ut pollicitus est, observabis caeremonias istas. Et cum dixerint vobis filii vestri: Quae est ista religio, dicitis eis: Vicima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Aegypto, percussiens Aegyptios, et domos nostras liberans? Incurvasque populus adoravit. Et egressi filii Israel fecerunt sicut praeceperat Dominus Moysi et Aaron. **10 plaga.** Factum est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio ejus, usque ad primogenitum captivae quae erat in carcere, et omne primogenitum jumentorum. Surrexitque Pharaon nocte, et omnes servi ejus, cunctaque Aegyptus, et ortus est clamor magnus in Aegypto: neque enim erat domus in qua non jaceret mortuus. Vocatisque (*Vulg. add. Pharaon*) Mose et Aaron nocte, ait: Surgite egredimini a populo meo, et vos,

legunt: retinenda tamen editorum lectio, quia in fonte Hebraico « fermentum » legitimus, non « fermentatum ». **MART.**

— Sic recte habent mss. nostri, « fermentum »: secus quibus Martian. usus est, « fermentatum ». **Can. Mem.** hanc habet notationem in marg. « fer-

et filii Israel: ite, immolate Dominum sicut dicitis. Oves vestras et armenta assume ut petieratis, et abeunte benedicite mihi. Urgebantque Aegyptii populum de terra exire velocius, dicentes: Omnes moriemur. Tulit igitur populus conspersam farinam antequam fermentaretur: et ligans in palliis, posuit super humeros suos, Feceruntque filii Israel sicut praeceperat Moyses: et petierunt ab Aegyptiis vasâ argentea et aurea, vestemque plurimam. Dedit autem Dominus gratiam populo coram Aegyptiis, ut commodarent eis: et spoliaverunt Aegyptios. T. VIII. Profectique sunt filii Israel de Ramesse in Socoth, sexcenta fere millia peditum virorum, absque parvulis, et mulieribus (4) [h. non habet: mulieribus]. Sed et vulgus promiscuum innumerable ascendit cum eis, oves et armenta et animalia diversi generis multa nimis. Cokeruntque farinam, quam dudum conspersam de Aegypto tulerant: et fecerunt subcinericios panes azymos: neque enim poterant fermentari, cogentibus exire Aegyptiis, et nullam facere sinentibus moram: nec pulmentis quidquam occurreret preparare. C. XVIII. Habitatio autem filiorum Israel, qui manserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Quibus expletis, eadem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Aegypti. Nox est ista observabilis Domini, quando eduxit eos de terra Aegypti: hanc observare debent omnes filii Israel in generationibus suis. C. XX. Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron: Haec est religio phase: Omnis alienigena non comedet ex eo. Omnis autem servus emptitius circumcidetur, et sic comedet. Advena et mercenarius non edent ex eo. In una domo comedetur, nec offeratis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis. Omnis cœtus filiorum Israel faciet illud. Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, et facere phase Domino, circumcidetur prius omne masculinum ejus, et tunc rite celebrabit; eritque sicut indigena terra: si quis autem circumcisus non fuerit, non vescetur ex eo. Eadem lex erit indigenae et colono, qui peregrinatur apud vos. Feceruntque omnes filii Israel sicut praeceperat Dominus Moysi et Aaron. Et eadem die eduxit

mentum », non ut alii « fermentatum ».

(1) Lectioni canonis consentiunt tres mss. codd. Colbertinae bibliothecae, et una e recentioribus S. Germani a Pratis. Deleta autem videntur in aliis ultima verba, « et mulieribus », propter adnotationem marginalem canonis. **MART.**

Dominus filios Israel de terra Ægypti per turmas suas.

T. VII, C. XXI, Cap. XIII. — Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Israel tam de hominibus quam de jumentis: mea sunt enim omnia. Et ait Moyses ad populum: Memento diei hujus, in qua egressi estis de Ægypto et de domo servitutis, quoniam in manu forti eduxit vos Dominus de loco isto, ut non comedatis fermentatum panem. Hodie egredimini mense novarum frugum. Cumque introduxerit te Dominus in terram Chananæ et Hethæi et Amorhæi et Evæi et Jebusei, quam juravit patribus tuis, ut daret tibi terram fluentem lacte et melle, celebrabis hunc morem sacrorum mense isto. Septem diebus vesceris azymis, et in die septimo erit solemnitas Domini. Azyma comedetis septem diebus, non apparebit apud te aliquod fermentatum, nec in cunctis finibus tuis. Narrabisque filio tuo in die illo, dicens: Hoc est quod fecit Dominus mihi, quando egressus sum de Ægypto. Et erit quasi signum in manu tua, et quasi monumentum ante oculos tuos, et ut lex Domini semper sit in ore tuo: in manu enim forti eduxit Dominus de Ægypto. Custodies hujuscemodi cultum statuto tempore a diebus in dies. Cumque introduxerit te Dominus in terram Chananæ, sicut juravit tibi et patribus tuis, et dederit eam tibi, separabis omne, quod aperit vulvam Domino et quod primitivum est in pecoribus tuis, quidquid habueris masculini sexus, conserabis Domino. Primogenitum asini mutabis ove, quod si non redemeris, interficies. Omne autem primogenitum hominis de filiis tuis, pretio redimes. Cumque interrogaverit te filius tuus cras dicens: Quid est hoc, respondebis ei: In manu forti eduxit nos Dominus de terra Ægypti de domo servitutis? Nam cum induratus esset Pharaos, et nollet nos dimittere, occidit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, a primogenito hominis usque ad primogenitum jumentorum: idcirco immolo Domino omne quod aperit vulvam masculini sexus, et omnia primogenita filiorum meorum redimo. Erit igitur quasi signum in manu tua, et quasi appensus quid, ob recordationem, inter oculos tuos: eo quod in manu forti eduxit nos Dominus

(1) Errore librorum omittitur in omnibus codd. manuscriptorum prima syllaba « phi », et legitur tantum, « erant in Abireth »: quæ exscriptorum incogitantia lectorem non debuit latere. MART.

de Ægypto. C. XXII. Igitur cum emisisset Pharaos populum, non eos eduxit Deus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est, reputans ne forte pœniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in Ægyptum. Sed circumduxit per viam deserti quæ est juxta mare Rubrum, et armati ascenderunt filii Israel de terra Ægypti. Tulit quoque Moyses ossa Joseph secum, eo quod adjurasset filios Israel, dicens: Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscum. Profectique de Socoth castrametati sunt in Etham in extremis finibus solitudinis. C. VIII. Dominus autem præcedebat eos ad ostendam viam per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis: ut dux esset itineris utroque tempore. Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.

C. XXIII, Cap. XIV. — Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israel: Reversi castrametentur e regione Phiahiroth, quæ est inter Magdalum et mare contra Beel-sephon, in conspectu ejus castra ponetis super mare. Dicturusque est Pharaos super filiis Israel: Coarctati sunt in terra, conclusi eos desertum. Et indurabo cor ejus, ac persequetur vos, et glorificabor in Pharaone, et in omni exercitu ejus: scientique Ægyptii, quia ego sum Dominus. Feceruntque ita. Et nuntiatum est regi Ægyptiorum quod fugisset populus, immutatique est cor Pharaonis et servorum ejus super populo, et dixerunt: Quid volumus facere, ut dimitteremus Israel, ne serviret nobis? Junxit ergo currum, et omnem populum suum assumpsit secum. Tulitque sexcentos currus electos, et quidquid in Ægypto currum fuit, et duces totius exercitus. Induravitque Dominus cor Pharaonis regis Ægypti, et persecutus est filios Israel, at illi egressi erant in manu excelsa. Cumque persequerentur Ægyptii vestigia præcedentium, repererunt eos in castris super mare: omnis equitatus et currus Pharaonis, et universus exercitus, erant in Phiahiroth (1) contra Beel-sephon. Cumque appropinquaret Pharaos, levantes filii Israel oculos, viderunt Ægyptios post se, et timerunt valde, clamaveruntque ad Dominum, et dixerunt ad Moysen: Forsitan non erant sepulchra in Ægypto, idolo tuis nos,

— Optime Urbinas « Phayroth »: secus Palatin. « Athiroth ». Tum idem Urbinas subsequens « Pharaonis » nomen prætermittit.

ut moreremur in solitudine? Quid hoc facere voluisti, ut educes nos ex Ægypto: nonne iste est sermo, quem loquebamur ad te in Ægypto dicentes: Recede a nobis, et serviamus Ægyptiis? Multo enim melius est servire eis, quam mori in solitudine. Et ait Moyses ad populum: Nolite timere: state, et videte magna Domini quæ facturus est hodie: Ægyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam ultra videbitis usque in sempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis. Dixitque Dominus ad Moysen: Quid clamas ad me? Loquere filiis Israel, ut proficeantur. Tu autem eleva virgam tuam, et extende manum tuam super mare, et divide illud, ut gradientur filii Israel in medio mari per sicum. Ego autem indurabo cor Ægyptiorum, ut persequantur vos, et glorificabor in Pharaone, et in omni exercitu ejus, in curribus, et in equibus illius. Et scient Ægyptii quia ego sum Dominus, cum glorificatus fuero in Pharaone, et in curribus atque in equibus ejus. Tollensque se Angelus Dei, qui præcedebat castra Israel, abiit post eos, et cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, post tergum stetit, inter castra Ægyptiorum et castra Israel, et erat nubes tenebrosa, et illuminans noctem, ita ut ad se invicem toto noctis tempore accedere non valerent. Cumque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus, flante vento vehementi et arente tota nocte, et vertit in sicum: divisaque est aqua. Et ingressi sunt filii Israel per medium maris siccum: erat enim aqua quasi murus a dextra eorum et læva. Persequentesque Ægyptii ingressi sunt post eos, omnis equitatus Pharaonis, currus ejus et equites, per medium maris. Jamque advenerat vigilia matutina, et ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis et nubis, interfecit exercitum eorum, et subvertit rotas currum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptii: Fugiamus Israelem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait Dominus ad Moysen: Extende manum tuam

(1) Laudat Rabanus editionem, quæ fert, « Dominus nomen est illi ».

(2) Hunc locum diversimode legunt mss. codices canon Heb. ver. ita habet: « Dextram tuam, Dominus, magnificem in fortitudine ». Alii: « Dextra tua, Domine, magnifice in fortitudine ». Recentior unus legit: « Magnificetur in fortitudine ». Sic pro voluntate exscriptorum unius sententiæ multæ sapinus occurrunt variantes lectiones. MART.

super mare, ut revertantur lævæ ad Ægyptios super currus et equites eorum. Cumque extendisset Moyses manum contra mare, reversum est primo diluculo ad priorem locum: fugientibusque Ægyptiis occurrerunt aquæ, et involvit eos Dominus in mediis fluctibus. Reverseque sunt aquæ, et operuerunt currus et equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare, ne unus quidem superfuit ex eis. Filii autem Israel perrexerunt per medium siccum maris, et aquæ eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris: liberavitque Dominus in die illa Israel de manu Ægyptiorum. Et viderunt Ægyptios mortuos super litus maris, et manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos, timuitque populus Dominum, et crediderunt Domino, et Mosi servo ejus.

Tunc cecinit Moyses et filii Israel carmen hoc Domino, et dixerunt:

Cantemus Domino:

gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare.

Fortitudo mea, et laus mea Dominus; et factus est mihi in salutem.

Iste Deus meus, et glorificabo eum: Deus patris mei, et exaltabo eum.

Dominus quasi vir pugnator:

omnipotens [In h. Dominus] nomen ejus (1): currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare.

Electi principes ejus submersi sunt in mari Rubro abyssi operuerunt eos:

descenderunt in profundum quasi lapis.

Dextera tua, Domine, magnificata est in fortitudine (2).

dextera tua, Domine, percussit inimicum: et in multitudine gloriæ tuæ deposuisti adversarios meos (3) [h. tuos].

Misisti iram tuam, quæ devoravit eos sicut stipulam: et in spiritu furoris tui congregate sunt aquæ.

Stetit unda fluens:

congregate sunt abyssi in medio mari.

— In Latina editione alia, quam Rabanus laudat, « glorificata est ».

(3) Editi legunt, « tuos », juxta Hebræum. At mss. omnes optime notæ et antiquiores habent, « meos ». Quare ne quid propria auctoritate a nobis mutaretur, res ut sunt in canone, manere volumus. MART. — Sic nostri, aliique omnes mss. habent « meos ». Hebræus tamen et Vulgatus, « tuos ».

Dixit inimicus : Persequar et comprehendam, dividam spolia, implebitur anima mea.
 Evaginabo gladium meum : interficiet eos manus mea.
 Flavit spiritus tuus, et operuit eos mare : submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.
 Quis similis tui in fortibus, Domine ?
 Quis similis tui, magnificus in sanctitate : atque laudabilis, faciens mirabilia ?
 Extendisti manum tuam [h. dexteram tuam], et devoravit eos terra.
 Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti.
 Et portasti eum in fortitudine tua ad habitaculum sanctum tuum.
 Ascenderunt populi, et irati sunt (1) [h. Audierunt populi, et perturbati sunt] : dolores obtinuerunt habitatores Philisthim.
 Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor : obringerunt omnes habitatores Chanaan.
 Irruit super eos formido et pavor, in magnitudine (2) brachii tui.
 Fiant immobiles quasi lapis, donec transeat populus tuus, Domine, donec transeat populus tuus iste, quem possedisti.
 Introduces eos, et plantabis in monte hereditatis tue, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine,
 Sanctuarium (*Vulg. add. tuum*), Domine, quod firmaverunt manus tue.
 Dominus regnabit in eternum et ultra.
 Ingressus est enim [h. sic] eques Pharaon cum curribus et equitibus ejus in mare : et reduxit super eos Dominus aquas maris.
 Filii autem Israel ambulaverunt per siccum, in medio ejus.
 C. XXV. Sumpsit ergo Maria prophetis (*Vulg. prophetissa*) soror Aaron, tympanum in manu sua : egressaque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis et choris, quibus præcinebat, dicens : Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem ejus dejecit in mare T. IX, B. IX, C. XXVI. Tulit autem Moses Israel de mari Rubro, et egressi sunt in desertum Sur : ambulaveruntque tribus diebus per solitu-

(1) Invenit et Rabanus in alia editione, « audierunt gentes, et irate sunt ».

dinum, et non inveniebant aquam. Et venerunt in Marath, nec poterant bibere aquas de Mara, eo quod essent amare : unde et congruum loco nomen imposuit, vocans illud Mara, id est, amaritudinem. Et murmuravit populus contra Mo- sen, dicens : Quid bibemus ? At ille clamavit ad Dominum, qui ostendit ei lignum : quod cum misisset in aquas, in dulcedinem verse sunt : ibi constituit ei præcepta atque judicia, et ibi tentavit eum, [h.] et dixit : Si audieris vocem Domini Dei tui, et quod rectum est coram eo feceris, et obedieris mandatis ejus, custodierisque omnia præcepta illius, cunctum languorem, quem posui in Ægypto, non inducam super te : ego enim Dominus sanator tuus. C. XXVII. Venerunt autem in Elim filii Israel, ubi erant duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmæ, et castrametali sunt juxta aquas.

Cap. XVI. — Profectique sunt de Elim, et venit omnis multitudo filiorum Israel in desertum Sin, quod est inter Elim et Sinai : quinto decimo die mensis secundi, postquam egressi sunt de terra Ægypti. Et murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Mo- sen et contra Aaron in solitudine. Dixeruntque ad eos filii Israel : Utinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carni- um, et comedebamus [h.] panem in saturitate : cur eduxistis nos in desertum istud, ut occideretis omnem multitudinem fame ? Dixit autem Dominus ad Mo- sen : Ecce ego pluam vobis [h.] panem de caelo ; egrediatur populus, et colligat quæ sufficient per singulos dies : ut tentem eum, utrum ambulet in lege mea, an non ? Die autem sexta parent quod inferant, et sit duplum quam colligere solebant per singulos dies. Dixeruntque Mo- ses et Aaron ad omnes filios Israel : Vespere scietis quod Dominus eduxerit vos de terra Ægypti, et mane videbitis gloriam Domini : audivit enim murmur vestrum contra Dominum : nos vero quid sumus, quia missitatis (*Vulg. missitastis*) contra nos ? Et ait Mo- ses : Dabit vobis Dominus vespere carnes edere, et mane panes in saturitatem : eo quod audiverit murmurationes vestras, quibus murmurati estis contra eum, nos enim quid sumus ? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Dixitque Mo- ses ad Aaron : Dic universe congregationi filiorum Israel : Accedite coram Domino,

(2) Unus Palat. « magnitudines ».

audivit enim murmur vestrum. Cumque loque- retur Aaron ad omnem cotum filiorum Israel, respexerunt ad solitudinem, et ecce gloria Do- mini apparuit in nube. C. XXVIII. Locutus est autem Dominus ad Mo- sen, dicens : Audivi mur- murationes filiorum Israel, loquere ad eos : Vespere comedelis carnes, et mane saturabimini [h.] pane : scietisque quod sim (*Vulg. ego sum* Dominus Deus vester. Factum est ergo vespere, et ascendens coturnix operuit castra : mane quoque ros jacuit per circuitum castrorum. Cumque operuisset superficiem terræ, apparuit in solitudine minutum, et quasi pilo tunsum, in similitudinem pruinæ super terram. Quod cum vidissent filii Israel, dixerunt ad invicem : MANE, quod significat : Quid est hoc ? Ignora- bant enim quid esset. Quibus ait Mo- ses : Iste est panis, quem dedit Dominus vobis ad vescendum. Ille est sermo, quem præcepit Dominus : Colligat unusquisque ex eo quantum sufficiat ad vescendum : gomor persingula capita, juxta numerum animarum vestrarum quæ habitant in tabernaculo, sic tolletis. Feceruntque ita filii Israel : et collegerunt alius plus, alius minus. Et mensi sunt ad mensuram gomor : nec qui plus collegerat, habuit amplius : nec qui minus pa- raverat, reperit minus : sed singuli juxta id quod edere poterant, congregaverunt. Dixitque Mo- ses ad eos : Nullus relinquat ex eo in mane. Qui non audierunt eum, sed dimiserunt quidam ex eis usque mane, et scatere cepit vermibus, atque computruit, et iratus est contra eos Mo- ses. Col- ligebant autem mane singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum, cumque incalesset sol, liquefiebat. In die vero sexta colligerunt cibos duplices, id est, duo gomor per singulos homi- nes : venerunt autem omnes principes multitu- dinis, et narraverunt Mo- si. Qui ait eis : Hoc est quod locutus est Dominus : Requies sabbati sanctificata erit Domino cras : quodcumque ope- randum est, facite, et quæ coquenda sunt, co- quite : quicquid autem reliquum fuerit, reponite usque in mane. Feceruntque ita ut præceperat Mo- ses, et non computruit, neque vermis inven- tus est in eo. Dixitque Mo- ses : Comedite illud hodie, quia sabbatum est Domini : non inveni- tur hodie in agro. Sex diebus colligite, in die autem septimo sabbatum est (*Vulg. add. Domini*), idcirco non inveniatur. Venit septima dies, et egressi de populo, ut colligerent, non invenerunt. Dixit autem Dominus ad Mo- sen. Usquequo non vultis custodire mandata mea, et legem meam ?

Videte quod Dominus dederit vobis sabbatum, et propter hoc die sexta tribuerit vobis cibos duplices : maneat unusquisque apud semetip- sum, nullus egrediatur de loco suo die septimo. Et sabbatizavit populus die septimo. Appella- vitque domus Israel nomen ejus MAN : quod erat quasi semen coriandri album, gustusque ejus quasi simile cum melle. Dixit autem Mo- ses : Iste est sermo, quem præcepit Dominus : Imple gomor ex eo, et custodiatur in futuris retro [h. non habet retro] generationes, ut noverint pa- nem, quo alii vos in solitudine, quando educti estis de terra Ægypti. Dixitque Mo- ses ad Aaron : Sume vas unum, et mitte ibi MAN, quantum po- test capere gomor, et repone coram Domino, ad servandum in generationes vestras, sicut præ- cepit Dominus Mo- si. Posuitque illud Aaron in tabernaculo reservandum. C. XXIX. Filii autem Israel comederunt MAN quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem hoc cibo aliti sunt, usquequo tangerent fines terræ Chanaan. Gomor autem decima pars est [h.] epha.

T. X, B. X, C. XXX, *Cap. XVII.* — Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israel de deserto Sin per mansiones suas, juxta sermonem Do- mini, castrametati sunt in Raphidim, ubi non erat aqua ad bibendum populo. Qui jurgatus contra Mo- sen, ait : Da nobis aquam, ut bibamus. Quibus respondit Mo- ses : Quid jurgamini contra me ? Cur tentafis Dominum ? Sitivit ergo populus ibi pro aquæ penuria, et murmuravit contra Mo- sen, dicens : Cur nos exire fecisti de Ægypto, ut occideres et nos, et liberos nostros, ac jumenta siti ? Clamavit autem Mo- ses ad Do- minum, dicens : Quid faciam populo huic ? Adhuc pauxillum et lapidabit me. Ait Dominus ad Mo- sen : Antecedite populum, et sume tecum de senioribus Israel : et virgam, quam percussisti fluvium, tolle in manu tua, et vade. En ego stabo coram te ibi, supra petram Horeb, percutiesque petram, et exibit ex ea aqua, ut bibat populus. Fecit Mo- ses ita coram senioribus Israel : et vocavit nomen illius loci : Tentatio, [h.] et lis, propter jurgium filiorum Israel, et quia tentaverunt Dominum, dicentes : Estne Do- minus in nobis, an non ? C. XXXI. Venit autem Amalech, et pugnavit contra Israel in Raphi- dim. Dixitque Mo- ses ad Josue : Elige viros, et egressus, pugna contra Amalech : cras ego stabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. Fecit Josue ut locutus ei erat Mo- ses, et pugnavit contra Amalech : Mo- ses autem

et Aaron et Hur ascenderunt super verticem collis. Cumque levaret Moses manus, vincebat Israel: sin autem paululum remisisset, superabat Amalech. Manus autem Mosi erant graves: sumentes igitur lapidem, posuerunt super eum, in quo sedit: Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus ex utraque parte. Et fatum est ut manus ipsius non lassarentur usque ad occasum solis. Fugavitque Josue Amalech et populum ejus in ore gladii. Dixit autem Dominus ad Mosen: Scribe hoc ob monumentum in libro, et trade auribus Josue: delebo enim memoriam Amalech sub caelo. Edificavitque Moses altare, et vocavit nomen ejus: Dominus exaltatio mea, dicens: Quia manus super solum (*Vulg. solii*) Domini, bellum Domini erit contra Amalech, a generationem in generationem.

C. XXXII, *Cap. XVIII.* — Cumque audisset Jethro, sacerdos Madian, cognatus Mosi, omnia quae fecerat Deus Mosi et Israeli populo suo, eo quod adduxisset Dominus Israel de Aegypto, tulit Sephoram uxorem Mosi quam remisit, et duos filios ejus, quorum unus vocabatur Gersom, dicente patre: Advena fui in terra aliena; alter vero Eliezer: Deus enim, ait, patris mei adjutor meus, et eruit me de gladio Pharaonis. Venit ergo Jethro cognatus Mosi, et filii ejus, et uxor ejus, ad Mosen in desertum, ubi erat castrametatus juxta montem Dei. Et mandavit Mosi, dicens: Ego cognatus tuus Jethro venio ad te, et uxor tua, et duo filii tui cum ea. Qui egressus in occursum cognati sui, adoravit, et osculatus est eum, salutaveruntque se mutuo verbis pacificis. Cumque intrasset tabernaculum, narravit Moses cognato suo cuncta quae fecerat Dominus Pharaoni, et Aegyptiis propter Israel, universum laborem, qui accidisset eis in itinere, qua (*Vulg. et quod*) liberaverat eos Dominus. Latatusque est Jethro super omnibus bonis, quae fecerat Dominus Israeli, eo quod eruisset eum de manu Aegyptiorum, et ait: Benedictus Dominus, qui liberavit vos de manu Aegyptiorum, et de manu Pharaonis, qui eruit populum suum de manu Aegypti. Nunc cognovi, quia magnus Dominus super omnes deos: eo quod superbe egerint contra illos. Obtulit ergo cognatus Mosi holocausta et hostias Deo (1): veneruntque Aaron et omnes seniores Israel, ut comederent panem cum eo coram Deo. C. XXXIII. Altera autem die sedit Moses,

ut judicaret populum, qui assistebat Mosi de mane usque ad vesperam. Quod cum vidisset cognatus ejus, omnia scilicet quae agebat in populo, ait: Quid est hoc quod facis in plebe? Cur solus sedes, et omnis populus praestolatur de mane usque ad vesperam? Cui respondit Moses: Venit ad me populus quaerens sententiam Dei. Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me ut judicem inter eos, et ostendam praecipua Dei et leges ejus. At ille: Non bonam, inquit, rem facis: stulto labore consumeris et tu et populus iste qui tecum est: ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Sed audi verba mea atque consilia, et erit Deus tecum. Esto tu populo in his quae ad Deum pertinent, ut referas que dicuntur ad eum: ostendasque populo cernomias et ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant, et opus quod facere (*Vulg. add. debeant*). Provide autem de omni plebe viros potentes, et limentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitute ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, qui judicent populum omni tempore: quidquid autem majus fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodo judicent, leviusque tibi sit, partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, et praecipua ejus poteris sustentare: et omnis hic populus revertetur cum pace ad loca sua. Quibus auditis, Moses fecit omnia quae ille suggererat. Et, electis viris strenuis de cuncto Israel, constituit eos principes populi, tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos. Qui judicabant plebem omni tempore; quidquid autem gravior erat, referebant ad eum, faciliora tantummodo judicantes. Dimisitque cognatum (*Vulg. add. suum*), qui reversus abiit in terram suam.

T. XI, B. XI, C. XXXIV, *Cap. XIX.* — Mense tertio egressionis [h] filiorum Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, et pervenientes usque in desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco, ibique Israel fixit tentoria et regione montis. Moses autem ascendit ad Deum, vocavitque eum Dominus de monte, et ait: Haec dies domus Jacob, et annuntiabis filius Israel: Vos ipsi vidistis quae fecerim Aegyptiis, quomodo portaverim vos super alas aquilarum, et assumpsim mihi. Si ergo audieritis

(1) Ita et nostri mss. Martian. in aliis inventi « Domino ».

vocem meam, et custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta. Haec sunt verba quae loqueris ad filios Israel. Venit Moses, et convocatis majoribus natu populi, exposuit omnes sermones, quos mandaverat Dominus. Responditque universus populus simul: Cuncta quae locutus est Dominus, faciemus. Cumque retulisset Moses verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, et credat tibi in perpetuum, C. XXXV. Nuntiavit ergo Moses verba populi ad Dominum. Qui dixit ei: Vade ad populum: et sanctifica illos, hodie et eras, laventque vestimenta sua. Et sint parati in diem tertium: in die enim tertio descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai. Constituesque terminos populo per circuitum, et dices (*Vulg. add. ad eos*): Cavete, ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimetur [h. Aliter, manus non tangat eum, quia si tetigerit, lapidibus opprimetur], aut confodietur jaculis: sive jumentum fuerit, sive homo, non vivet. Cum coeperit clangere buccina, tunc ascendant in montem. Descenditque Moses de monte ad populum, et sanctificavit eum. Cumque lavissent vestimenta sua, ait ad eos: Estote parati in diem tertium, ne appropinquetis uxoris vestris. Jam advenerat tertius dies, et mane inclaruerat, et ecce coeperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, et nubes densissima operire montem, clangorque buccinae vehementius perstrepebat: simulque omnis (*Vulg. tac. omnis*) populus, qui erat in castris. Cumque eduxisset eos Moses in occursum Dei de loco castrorum, steterunt ad radices montis. Totus (*Vulg. Tunc*) autem mons Sinai funabatur, eo quod descendisset Dominus super eum in igne, et ascenderet fumus ex eo quasi de fornace: eratque mons omnis terribilis. Et sonitus buccinae paulatim crescebat in majus, et prolixius tendebatur. Moses loquebatur, et Deus respondebat ei. Descenditque Dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, et vocavit Mosen in cacumen ejus. Quo cum ascendisset, dixit ad eum: Descende, et contestare populum, ne forte velint transcendere terminos ad videndum Dominum: et pereat ex eis

plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne perentiam eos. Dixitque Moses ad Dominum: Non poterit vulgus ascendere in montem Sinai: tu enim testificatus es, et jussisti: Pone terminos circa montem, et sanctifica illum. C. XXXVI. Cui ait Dominus: Vade, descende; ascendesque tu, et Aaron tecum; sacerdotes autem et populus ne transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos. Descenditque Moses ad populum, et omnia narravit eis.

C. XXXVII, *Cap. XX.* — Locutusque est Deus cunctos sermones hos: I praecipuum. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo servitutis. 2 praecipuum. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quae est in caelo desuper, et quae in terra deorsum, nec eorum quae sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles; ego enim sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me: et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt praecipua mea. 3 praecipuum. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum; nec enim habebit insonem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. 4 praecipuum. Memento, ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui: non facies in eo omne opus, tu, et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus caelum et terram, et mare, et omnia quae in eis sunt, et requievit in die septimo: idcirco benedixit Dominus diem sabbati et sanctificavit eum. 5 praecipuum. Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevis super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. 6 praecipuum. Non occides. 7 praecipuum. Non moechaberis. 8 praecipuum. Non furum facies. 9 praecipuum. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. 10 praecipuum. Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, et mare, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quae illius sunt. C. XXXVIII. Cunctus autem populus videbat voces, et lampades, et sonitum buccinae, montemque fumantem: et perterriti ac pavore concussi, steterunt procul, dicentes Mosi: Loquere tu nobis, et audiemus; non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. Et ait Moses ad po-

pulum : Nolite timere, ut enim probaret vos venit Deus, et ut terror illius esset in vobis, et non peccaretis. Stetitque populus de longe. T. XII. C. XXXIX. Moses autem accessit ad caliginem in qua erat Deus. Dixit præterea Dominus ad Moysen : Hæc dices filiis Israel : Vos vidistis quod de celo locutus sim vobis. Non facietis mecum (1) deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. Altare de terra facietis mihi, et offeretis super eo holocausta et pacifica vestra, oves vestras et boves, in omni loco in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, et benedicam tibi. Quod si altare lapideum feceris mihi, non edificabis illud de sectis lapidibus : si enim levaveris cultum tuum (*Vulg. tue*, tuum) super eum, polluetur. Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitudinis tua [h. super illud].

C. XL. *Cap. XXI.* — Hæc sunt judicia quæ propones eis. Si emeris servum Hebræum, sex annis serviet tibi : in septimo egredietur liber gratis. Cum quali veste intraverit, cum tali exeat : si habens uxorem, et uxor egredietur simul. Sin autem dominus dederit illi uxorem, et peperit filios et filias, mulier et liberi ejus erunt domini sui, ipse vero exibat cum vestitu suo. Quod si dixerit servus : Diligo dominum meum et uxorem ac liberos, non egrediar liber; offeret eum dominus diis, et applicabitur ad ostium et postes, perforabitque aurem ejus subula, et erit ei servus in sæculum (2). C. XLI. Et si vendiderit filiam ejus in famulam, non egredietur sicut ancillæ exire consueverunt. Si displicerit oculis domini sui, cui tradita fuerit, dimittet eam, populo autem alieno vendendi non habebit potestatem, si spreverit eam. Sin autem filio suo desponderit eam, juxta morem filiarum faciet illi. Quod si alteram et acceperit, providebit puellæ nuptias, et vestimenta, et

(1) Particula « mecum » abest in editis : exstat tamen in fonte Hebraico, canone Hebr. verit. et in aliis mss. codd. Latinis antiquioribus ac melioris note. Eandem reperies lectionem apud Augustinum in « speculo », ubi Scripture recitantur juxta translationem Lætiani S. Hieronymi, quam ille ex Hebræo nobis edidit. Marr.

— Unus Palatin. e nostris mss. vocem « mecum » ignorat.

(2) Sic legit canon Hebr. ver. et ms. alter codex S. Germani a Pratis n. 3. Porro in editis aliis est omnino sensus, ac ordo verborum ; quia in iis generale præceptum est de quolibet homine, qui filiam suam vendiderit : hic autem sensus est de servo,

pretium pudicitie non negabit. Si tria ista non fecerit, egredietur gratis absque pecunia. C. XLII. Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. Qui autem non est insidiatus, sed Deus illum tradidit in manus ejus, constitutum tibi locum quo fugere debeat. C. XLIII. Si quis industria occiderit proximum suum, et per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur. C. XLIV. Qui percusserit patrem suum et matrem, morte moriatur. C. XLV. Qui furatus fuerit hominem, et vendiderit eum, convictus noxæ morte moriatur. C. XLVI. Qui maledixerit patri suo et matri, morte moriatur. C. XLVII. Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jaecerit in lectulo : si surrexerit, et ambulaverit foris super bæculum suum, innocens erit qui percusserit : ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat. C. XLVIII. Qui percusserit soror suum vel ancillam virga, et mortuus fuerit (3) in manibus ejus, criminis reus erit. Sin autem uno die supervixerit vel duobus, non subjacebit pena, quia pecunia illius est. C. XLIX. Si rixati fuerint viri, et percusserit quis mulierem prægravantem, et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit damno quantum expetierit maritus mulieris, et arbitri judicariat. C. L. Sin autem mors ejus fuerit subsequuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. C. LI. Si percusserit quispiam oculum servi sui aut ancillæ, et luscios eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque si excusserit servo vel ancillæ suæ, similiter eos dimittet liber. C. LII. Si hos cornu petierit (*Vulg. percusserit*) virum aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus

cujus filiam in famulam vendit dominus servi. Conferat qui voluerit, hæc editionem nostram cum antea vulgaris exemplaribus. Marr.

— Urbinas mss. « servus usque in sæculum ». Tum cum Palatino, Memmiano, atque editis, « si quis vendiderit filiam suam in famulam ».

(3) Hunc locum restituimus ad fidem « speculi » Sancti Augustini, in quo legitur ut in Hebræo, « et mortuus fuerit, etc. » Alii omnes libri legunt in plurali, « et mortui fuerint ». Marr.

— Idem mss. editique libri, « et mortui fuerint ». Impressam lectionem ex Augustini « speculo » Martian. accepit.

obruetur : et non comedentur carnes ejus, dominusque bovis innocens erit. Quod si hos cornupeta fuerit ab heri et nudistertius, et contestati sunt dominum ejus, nec recluserit eum, occiderique virum aut mulierem, hos lapidibus obruetur, et dominum illius occident. Quod si pretium ei fuerit impositum, dabit pro anima sua quidquid fuerit postulatus. Filium quoque et filiam si cornu percusserit, simili sententiæ subjacebit. Si servum ancillamque invaserit, triginta siclos argenti dabit domino, hos vero lapidibus opprimetur. C. LIII. Si quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam, dominus cisternæ reddet pretium jumentorum : quod autem mortuum est, ipsius erit. C. LIV. Si hos alienus bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendent bovem vivum, et cadaver ejus, et mortui inter se disperient. Si autem sciebat quod bos cornupeta esset ab heri et nudistertius, et non custodivit eum dominus suus, reddet bovem pro bove, et cadaver integrum accipiet.

C. LV. *Cap. XXII.* — Si quis furatus fuerit bovem aut ovem, et occiderit vel vendiderit, quinque boves pro uno bove restituet, et quatuor oves pro una ove. C. LVI. Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere, mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si, orto sole, hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. Si non habuerit quod pro furto reddat (*Vulg. add. ipse*) venumdabitur. Si inventum fuerit apud eum quod furatus est, vivens, sive bos, sive asinus, sive ovis, duplum restituet. C.

(1) Proclivi librorum lapsu « spicas » hoc loco legitur in omnibus codicibus mss. uno excepto canone Hebr. veritatis, qui veram lectionem, id est, « spinas », retinet. Errorem vero exscriptorum nostri sequuntur in « speculo » Sancti Augustini, non quidem imperitia, sed religione ducti propter unanimum consensum mss. codicum quos inspexerunt. Marr. — Ita et Valgata exemplar et canon Hebraice veritatis apud Martian. rectissime habent. Perique alii Latini libri, nostrique mss. « spicas ».

(2) Diversa est interpunctio hujus loci in Hebræo holiæro, et in Samaritano textu ; nam Hebraice hoc modo legitur : « Adducet eum testem : raptum non reddet. » At in Samaritanorum volumine ita scriptum est, *ויבא עד דמיפה ולא ישטם*. « iabi ed hatterepha, veto tesallum », id est, « adducet testem raptum, et non reddet ». Nec solum interpuncto differunt hi duo textus, sed vocibus etiam nonnulli discrepant. Hebræus legit cum affixo pronomine

LVIII. Si læserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit jumentum suum, ut depascatur aliena, quidquid optimum haberit in agro suo, vel in vinea, pro damni aestimatione restituet. C. LVIII. Si egressus ignis invenerit spinas (1), et comprehenderit acervos frugum, sive stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit. C. LIX. Si quis commendaverit amico pecuniam, aut vas in custodiam, et ab eo qui susceperat, furto ablata fuerint : si inventur fur, duplum reddet. Si lalet fur, dominus domus applicabitur ad deos, et jurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetrandam fraudem, tam in bove, quam in asino, et ove ac vestimento, et quidquid damni inferre potest : ad deos utriusque causa perveniet, et illi judicaverint, duplum restituet proximo suo. C. LX. Si quis commendaverit proximo suo asinum, bovem, ovem, et omne jumentum, ad custodiam, et mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit, iurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui : suscipietque dominus iuramentum, et ille reddere non cogetur. Quod si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino. Si comestum a bestia, proferat ad eum quod occisum est, et non restituet (2). C. LXI. Qui a proximo suo quiddam horum mutuo postulerit, et debilitatum aut mortuum fuerit, domino non presente, reddere compellitur. Quod si in presentiarum fuerit dominus, non restituet, maxime si conductum venerat pro mercede operis sui. C. LXII. Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, do-

ובאר, « iebihu, adducet eum » ; Samaritanus absque ullo pronomine mss. uno excepto adducet. Idem habet *ויבא*, « velo », cum particula connectiva. Hebræus nullam habet connectivam conjunctionem cum negatione *לא*, « lo ». Ceterum in Hebræo textu nonnulla fuisse permixta, Massoretarum interpunctis nulli dubium esse debet, cum Hieronymus hic in suo exemplari Hebræo legerit, ut nunc legunt Samaritani. Marr.

— In Urbinate ms. « deferet », Palatin. « deferat ». Porro haud scio quam vere ait Martianeus, legisse Hieronymum in suo exemplari Hebræo, ut nunc legunt Samaritani. Nam et iis verbis « ad eum », indicat se, quod in Hebræo est, non item in Samaritano, pronomen novisse, et in sequentibus, « quod occisum est », videtur pro Samaritano *עד* « testem », legisse את articulum, hoc fere modo *ובאר את הטרפה* iabihu eth atrephah.